

АРХІВНА СИСТЕМА ЯПОНІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ, СТРУКТУРА, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано процес формування архівної системи Японії та охарактеризовано законодавчу базу її функціонування, визначено структуру та основні напрями діяльності Національного архіву Японії та його місце у системі державних інституцій країни.

Ключові слова: архіви, архівна система, Національний архів Японії, історичні джерела, історія Японії.

В статье проанализирован процесс формирования архивной системы Японии и охарактеризована законодательная база ее функционирования, выделены структура и основные направления деятельности Национального архива Японии и его место в системе государственных институтов страны.

Ключевые слова: архивы, архивная система, Национальный архив Японии, исторические источники, история Японии.

In the article it is analyzed the process of formation of the Japanese archival system and characterized legislative basis of its functioning, also it is determined the structure and key activities of the National Archives of Japan and its place in the public institutions of the country.

Key words: archives, archival system, National Archives of Japan, historical sources, Japanese history.

Традиція зберігання офіційної і приватної документації в Японії сягає VIII ст., коли з'явилися перші історичні хроніки. Реформування японського суспільства у період Нара (710–794 рр.) сприяло створенню централізованої влади з ефективним адміністративним апаратом. У цей час з'являються перші історичні хроніки – «Коджікі» («Записи про справи давнини», 712 р.) та «Ніхон шьокі» («Аннали Японії», 720 р.); набувають поширення документи, записані на дерев'яних табличках (моккан).

Значною мірою під впливом китайської історіографічної традиції в Японії наприкінці IX – на початку X ст. були видані «Записи про правління японського імператора Монтоку» та «Записи про три царювання в Японії». Значний інтерес японських можновладців до фіксації історичної інформації можна пояснити поширенням ідей конфуціанства, в яких, між іншим, домінував погляд на минуле як на своєрідне «дзеркало» сучасного і майбутнього. Правителі, які сповідували конфуціанство, мали завжди пам'ятати, що їхні вчинки оцінюватимуть наступні покоління. Однак впродовж тривалого часу японці не відчували потреби у заснуванні окремих архівних інститу-

цій і загалом не надавали належної уваги питанням організації зберігання документів на державному рівні.

Лише у період реставрації Мейджі (1868–1912 рр.), впродовж якого було проведено цілий комплекс суспільно-політичних та соціально-економічних реформ, які знаменували собою перехід від самурайської до імператорської системи управління державою на чолі з імператором Муцухіто, уряд Японії зобов'язав кожне міністерство вжити заходів для організації зберігання своєї документації. Японські дослідники, які після тривалого періоду ізоляції одержали можливість відвідати зарубіжні країни і ознайомитись з роботою європейських архівних та бібліотечних установ, намагались вплинути на формування державної політики в цій галузі.

Проте необхідність вироблення загальнодержавних підходів щодо забезпечення зберігання та використання національної архівної спадщини була визнана японським суспільством лише після Другої світової війни. У 1959 р. було засновано перший державний архів у префектурі Ямагучі на заході Японії, а його директор Масагач Сузукі розпочав популяризувати праці з теоретичного архівознавства Х. Дженкінсон та Т. Шелленберга.

У листопаді 1959 р. президент Наукової ради Японії звернувся до прем'єр-міністра з проханням вжити на урядовому рівні рішучих заходів задля попередження знищення офіційних документів, а також забезпечення доступу до них шляхом створення Національного архіву [Iwakura Norio 1978, 76]. Уряд визнав необхідність розв'язання даної проблеми та розпочав її вивчення на науковому та адміністративному рівнях, намагаючись використати досвід інших країн.

Після тривалого організаційного періоду в липні 1971 р. було засновано Національний архів при Кабінеті Міністрів Японії. Внаслідок адміністративної реформи у квітні 2001 р. останній набув статусу незалежної урядової інституції. Нині система архівів Японії включає Національний архів Японії; Японський центр документів з історії Азії; Управління дипломатичними документами Міністерства закордонних справ Японії; Архівно-музейне управління імператорського дому. 2004 р. було засновано Японське товариство архівознавства.

Національний архів Японії (National Archives of Japan) – це незалежна установа в структурі японського уряду, покликана зберігати офіційну документацію та пам'ятки історичного значення, забезпечувати вільний доступ до них громадськості шляхом створення відповідних умов для їх безпосереднього використання у читальних залах, а також через електронні ресурси та документальні виставки.

Законодавчу базу функціонування архівної системи країни утворили закони про Національний архів від 1987 та 1999 рр. Згідно до останньої редакції закону головні завдання Національного архіву полягають: 1) у збереженні та створенні належних умов для публічного використання урядових документів та матеріалів, які мають історичне значення; 2) збиранні, класифікації та наданні інформації про урядові та історичні документи, які перебувають на зберіганні в Національному архіві та державних установах; 3) наданні професійної та технічної допомоги щодо організації зберігання та використання урядової документації та історичних пам'яток; 4) проведенні наукових досліджень у галузі збереження та використання історичних документів;

5) сприянні розвитку професійної освіти. Передавання міністерствами та відомствами історично важливих документів на зберігання до архіву відбувається щорічно згідно з планом, затвердженням прем'єр-міністром Японії.

Впродовж останніх років значно розширились можливості доступу до японських архівних документів через мережу Інтернет. У листопаді 2001 р. у структурі архіву розпочав діяти Японський центр документів з історії Азії, завданням якого є створення та постійне оновлення бази даних електронних документів з історії сучасної Японії та її стосунків з країнами Азії [4]. Починаючи з квітня 2005 р., успішно функціонує електронна архівна система, яка забезпечує доступ до архівних баз даних безпосередньо на веб-сайті Національного архіву [5]. Але штат співробітників Національного архіву Японії є доволі нечисельним у порівнянні з іншими країнами регіону (так, у 2004 р. він становив лише 42 особи, натомість у Китаї – 560, а у Південній Кореї – 130 осіб відповідно) [Koga Takashi 2007, 5].

Одним з основних відділів Національного архіву сьогодні є Бібліотека Кабінету періоду Мейджі (Niakaku Bunko), яка була заснована ще 1873 р. Від того часу вона перетворилась на найбільший у країні центр збереження та вивчення давніх японських та китайських класичних книг і рукописів (понад 500 000 томів). Колекція цієї бібліотеки містить безцінні урядові документи епохи Шьогунату Едо (1603–1867 рр.). До складу Національного архіву бібліотека була включена 2001 р.

Ще одним важливим центром збереження документів з історії міжнародних відносин є Управління дипломатичними документами МЗС Японії (The Diplomatic Record Office of the Ministry of Foreign Affairs), створене у квітні 1971 р. Слід зазначити, що Міністерство закордонних справ приділяло значну увагу збереженню та класифікації своїх документів, починаючи ще з 1868 р. У 1936 р. МЗС Японії започаткувало видання документальної серії «Nihongaikobunsho» («Документи з японської зовнішньої політики») з метою кращого розуміння та відображення у хронологічній послідовності зовнішньополітичної діяльності Японії. На жаль, значну кількість важливих документів було втрачено під час бомбардування в роки Другої світової війни [6].

У повоєнний період міністерство зосередило свою увагу на збиранні та поверненні вивезених та втрачених під час війни документів та організації їх реставрації. У цей час значно збільшився інтерес науковців до вивчення дипломатичної історії Японії, що у свою чергу актуалізувало потребу введення до наукового обігу архівних матеріалів МЗС Японії. Зрештою керівництво міністерства у 1971 р. прийняло рішення про створення згаданого вище Управління дипломатичними документами і передачу до його фондів документів від кінця періоду Токугава до кінця Другої світової війни включно.

У Бібліотеці Національного інституту оборонних досліджень Міністерства оборони Японії перебувають на зберіганні документи японської імператорської армії та флоту, особові фонди офіцерів, а також колекції матеріалів з військової історії Японії. На жаль, численні документи загинули під час бомбардування Токіо 10 березня 1945 р.; крім того, за наказом військового командування Японії частина важливих документів була знищена 14-15 серпня 1945 р. з тим, щоб запобігти їх потраплянню до рук союзників [7].

Отже, активний розвиток системи державних архівів в Японії припав на кінець ХХ – початок ХХІ ст., коли спостерігається збільшення числа архівних установ, вдосконалення архівного законодавства та архівного менеджменту, поширення розуміння цінності архівів серед широких кіл населення Японії. Впродовж останнього десятиліття значно розширилися можливості використання документів архівів Японії зарубіжними дослідниками через мережу Інтернет, де успішно функціонують пошукові системи та повнотекстові бази даних на сотні тисяч документів не тільки японською, але й англійською мовами. До позитивних здобутків японських архівістів слід віднести також прийняття архівних законів, які відповідають загальносвітовим тенденціям розвитку архівного законодавства та сприяють організації доступу до історичних документів широкого кола дослідників та користувачів інформації.

1. *Палієнко М.Г.* Особливості розвитку архівної справи в країнах Східної Азії // Українська орієнталістика: Зб. наук. праць викл. та студ. Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія» і Київ. нац. лінгвіст. ун-ту до 90-річчя проф. О.Й.Прицака / НаУКМА; КНЛУ; Гол. ред. І.В.Срібняк. — К., 2009-2010. — Вип.4-5. — 219-222; 2. *Iwakura Norio.* Archives of Japan // *Archivaria.* — 1978 (Winter). — № 7. — P.73-79; 3. *Koga Takashi.* Overview of Archives and Archival Issues in Japan // *A Paper for the Archives and Records Association of New Zealand (ARANZ). Conference in Auckland, New Zealand (2007, Jul.12-14).* — Auckland, 2007 — P.4-8; 4. <http://www.jacar.go.jp> (веб-сайт Японського центру документів з історії Азії); 5. <http://www.digital.archives.go.jp> (Електронний архів документів з японської історії на сайті Національного архіву Японії); 6. <http://www.mofa.go.jp/about/hq/record/index.html> (Архівні колекції Управління дипломатичними документами МЗС Японії); 7. <http://www.nids.go.jp>.